

Özdemir Nutku, Modern Tiyatro Akımları, Dost Yayınları, Ankara 1963.

xix. yüzyıl tiyatro akımlarını inceleyen kitap sekiz bölüme ayrılmıştır: 1) İlk Durak; 2) Yıkılan Duvarlar; 3) Öncüler; 4) Henrik İbsen; 5) August Strindberg; 6) Anton Çekhof; 7) Gerhart Hauptmann; 8) Sonuç. Ayrıca iki Ek konmaktadır, Ek-I, Commedia Dell'Arte; Ek-II. Sahneye Koyuculuğun Tiyatro Tarihindeki Belirtileri.

Türk okuyucusunda xix. yüzyıl tiyatro akımları üzerinde bilgi vermek isteyen bu kitabın türlü yönlerden eksikleri göze çarpmaktadır. Şöyle ki:

- a) Tertipsizlikler, yetersizlikler ve karışıklıklar.- s/35 te 'İyi kurulu Oyun'u anlatırken önce Scribe'in oyun düzenini tanıtmak isteyen yazarın bu tanıtması eksiktir. Yazar bunu tamamlayıcı bilgiyi, hemen aşağıda 'genel kurullar'da geçtiği zaman veriyor; bu yukarıda söylenmeliydi. Genel kurullar diye ayırdığı yerde ise hâlâ Scribe'in üzerinde durmaktadır (Bk. 2).
- b) Sıralanan maddelerden 3.sünde 'bu sahnede kahramanın ya en kötü, ya da iyi noktaları düzenlenir' dedikten sonra burada yine Scribe'ın örnekler veriliyor; bu bölüm karışıktır, bir Scribe'a, bir tarife gidiyor; kurullar çıkarıyor, sonra yine Scribe'a dönüyor (Bk. ayrıca F maddesi).

4. maddede 'Zorunlu sahne en büyük talisizlik noktasıdır. Peripeteia'nın karşıtlaması ve dengelemesidir. Kahramanın talisiz noktada düştüğü kötü durum Zorunlu Sahne'de iyi gider' diyor. Burada ifade açık değildir.

5. maddesinde anlatılanlar kural olmaktan çok ayrıntılardır. Sözü edilen entrika, piyeslerde taslanan entrikalardan herhangi bir entrikadır. Bir piyeste böyle olabilir, başkasında şöyle. Bu bir genel kural değildir, ve, genelleme olarak verilemez sanırım. Bu da bir tertipsizliktir.

S.35 te 'genel olarak oyun kişileri bir takım anlaşmazlıkların kurbanı olurlar; ancak oyunun sonunda herşey mutluluk içinde aydınlığa çıkar, son yani beşinci perdede düğüm çözülür ve iş mutlu bir sonuçla bitir' dediği halde s.36 da 'yapıt ciddi bir oynasa kahramanın alın yazısı kötüye, komedi ise iyiye doğru gider' denmektedir. Bu bir çelişmedir.

S.39 da, 'arce'nin Therese Raquine'in içini bulandırdığını söylemesi, daha yarım sayfa önce s.38 de geçmişti. Burada tekrarlanması bir unutkanlık, bir başka deyimle bir savsanadır.

S.43 te 'ama onu kötümser yapacak herşey vardı, polis onu arıyor, mahkeme onu tanıklığa çağırıyordu' deniyor. Mahkemeye tanıklığa çağırılmakla insanın kötümser olması gerekmez, sanırım. Ama bu belki de aslında, bugün bir takım çatı memleketlerinde olduğu gibi, henüz hüküm geymemiş suçlular için, isterse canı olsun, polis cinayet işleyeni kesin olarak bildiği halde, ondan 'filân olayda bilgisine başvurulacak kimse' diye söz etmesinden ileri gelmiş ola.

s.46 da asıl fikir 'Commedia Dell'Arte düzeninde gelişen bir aksiyonu olan oyunun havası romantik anlayıştır' cümlesinde olduğu halde, bunun açıklanması ile bu cümlenin arasına, gerekli olmadığı halde, piyesten alınan yerler girmiştir.

S.50 de Siren'leri anlatan paragraf fazladır.

S.98 de 'Appia bir orman dekoru yapmak istediği vakit ormanı bir "çevre" olarak değil, bir "atmosfer" olarak kabul ediyordu. Önemli olan ağaçlar, yapraklar değil, sanatçının kafasındaki kavramdı' deniyor, fakat Appia orman yapmadığına göre bunun yerine ne yapıyordu, o verilmiyor; bu, bir eksiklikler.

S.149 da '...sahne düzeni bugün birçok nedenlerden eskimiş olabilir, bugünün seyircisini kandırmayabilir' cümlesi karşısında, okuyucunun merak edeceği bu 'nedenlerden' bir tane bile gösterilmemiştir.

Çeviri Noktası.- Esrin aşağıda sıralanacak birçok tanıklara dayanarak bir telif olmaktan çok bir çeviri olduğu çekinmeden söylenebilir. Telif payı bütün bir yana atılmamakla beraber çevirinin payının baskın olduğunu belirtecek yerler az değildir. Şöyle ki:

S. 35 te 'Olaylar bir takım "hayal" şeylerle gelisir... oyunlarının ortaxxxx noktasında parlak zekâlı bir entrikacı yer alır' deniyor. Bence bu belirsiz cümlelerin demek istediği şudur: Oyunun odağa bir entrikacıdır, oyunu parmağında döndüren odur.

S.43 te 'Anton bu ihtilâlde kendilerinin başlarının gideceğini daha önceden hisseder'.

S.49 da ruhsal yönden normal olmadığı sözünü Türkçe yapmak için 'ruh hastası olduğu' demek yeterdi.

S.50 de Onun (Voyseck'in) boyu daha küçüktür Anton'dan.. Yazar, aslında, Voyseck'in dana küçük çapta bir adam olduğunu söylemek istiyor olmalı.

S.53 te 'Hebbel ,oyun yazarını, çatışmaların nedenlerini araştıran, ahlak anlayışını yorumlayan ve çağının dram sanatını çatısını bulma çabasında olan bir araştırmacısı olarak kabul ediyor' cümlesi bir çeviri olduğu kadar, Türkçe bakımından da çok çetrefil bir cümledir.

S.59 da Ona göre mutlak müzik artık müzik değil, hiç bir şeydir.

S.68 de 'Oyuncuların midelerinin üstüne...' Bu tam İngilizceden alınmıştır. Türkçede işi sadece yüzü-koyun deriz.

S.87 de İki taraf tarafından denetlenmesi.

S.92 de Dört algı düzeyi üzerine kurulur.

S.96 da 'Gövdeyi bırakın, ruhu verin' diye başlayan bütün paragrafın çeviri olduğu, Türkçeye uygunsuzluğundan anlaşılmaktadır.

S.97 de 'Bugünün tiyatrosunda tanımlanamıyacak genişlikte yol açmıştır'. Bu, tam tarif edilemeyecek sözünün çevrisidir. Bunun yerine dili iyi kullanan biri çok daha yatkın bir karşılığı kolayca bulabilir.

S.103 de 'Strindberg gibi bir oyun yazarının olmasına rağmen İbsen bu dağların arasında kalmış ve cançekişen bir kişilik değildir.

S.104 te 1848 yılı hemen her Avrupa ülkesinde bir baş kaldırmaya hareketini geçirmiştir.

S.105 te 'Ertisi yol Ole Ball onu Norveç'in ilk ulusal tiyatrosuna çağırması yukarıda anlattığım gibi böylece o dışarı gitme imkânını bulmuştur.

Yine o sayfada ' ve birçok yıllar parasız ~~şakilli~~ bir şekilde yaşamıştır'.

S.106 da 'sık sık sızıp kaldığı sokaklardan kaldırılıp eve taşınmaya başlandı.

Yine o sayfada ' bu oyunun yılları kapsayan bir susuştan sonra yazılmış olduğu göz önüne alınırsa uzun bir zaman aşımından sonra yazılan bu yapıtın İbsen'in başarısızlıklarını hız alarak işlenmiş olduğu anlaşılır'.

S.110 da 'kabul etmesi de hiç şaşılmayacak bir gelişimdir.

S. 111 de 'hemen sonra yazdığı oyunu yoluyla.

S.114 te Bu onun annesi ve iki teyzesi tarafından yapılmıştır.

S.115 te Sonra mali yönden bir özgürlüğünü kazanmıştır.

S.137 de Islıklar Çekhof'u salonu terketmeye zorunlu kılmıştı.

S.142 de Toprakları olan soylu bir ailenin yavaş topraklarını daha önce köylü olan ve yanında çalışan birine kaptırdıklarını ele alır oyun. Bu, bir yabancının Türkçesi'dir. Sonra başka yerlerde gereksiz açıklamalara giden yazarın burada köylünün bir Rus köylüsü olduğuna ve piyesin geçtiği yıllarda Rusya'da köylünün başka yerlerdeki köylüden çok farklı şartlar altında bulunduğu ~~şey~~ söylenmeliydi.

S.142 de Çekhof insanların sık sık kendilerinden konuşma ihtiyacında olduklarına ~~sesmiştir~~ sezinlemiştir.

S.155 te ' oyundaki olaylar dizisini bir iç mantıkla geliştirmiştir.

Bu bölüme Çeviri Noktası başlığını, kitabın bir çok yerlerinin yabancı dilde yazılmış kaynaklardan aktarma olduğunu anlatmak için koydum. Burada, bunların aktarıldığı kaynakların adını ve yerini bildirerek göstermek imkânı olmadığını belirtmek isterim. Ancak Türkçeyi bilen ve yabancı dilden yapılmış başarısız çevirilerin birçoğunu görmüş olan herhangi bir okur-yazarımızın bana katılacağından şüphelenmem.

Yabancı ~~iki~~ batı dillerinden yapıldığı belli olan bu çevirilerin yanında

Türkçeyi iyi kullanamamak yüzünden, Arapça ve farsçadan dilimize geçmiş sözlere de, dilin kendi zevkı ve yolu düşünülmeden, gelişi-güzel karşılıklar uydurulduğunu söylemeliyim. Bunun için, kendi bölümünde sıralanan benzerlerini sonraya bırakarak burada tek bir tanık vereceğim. Kadar kelimesi, zaman ve mesafe için kullanılınca dilimizde değin ile karşılır. Fakat, bir derece, bir miktar bildirdiği zaman bunun karşılığı denlüdür. Yazar üç yerde bunu yersiz olarak şöyle karşılacaktır:

S.107 ve 150 de Bu değin yoğun dramatik şiirle..., S.150 de ışıklamanın neden bu değin önemli olduğunu..., S.123 te ise hayatın ne değin güzel olduğunu. deye geçmektedir. Yazarın öz Türkçe kelimeliri nasıl gelişi-güzel yakıştırdığını, bunları diline sindirmedigini göstermek için bu tek başına tanık olabilir. Bunun benzerleri ayrı bir bölümde yer alacaktır.

Çetrefillik.- Eserin dili, baştan sona, tek bir sayfası rahatça okunmayacak kadar çetrefildir. En açık düşünceler, en kolay bilgiler, dile uzak durmak yüzünden, ya belirsiz, ya da anlaşılmasız hale gelmiş ve bir takım cümleler içinden çıkılmaz bir dikenlik olmuştur.

S.25 'u kitabımın boşa gitmemiş olduğunu

Yine o sayfada yaptığı konuşmalarla çevresini gütmeye başlayan Bernard..

S. 33te 'e bugünün çağı oluşuverdi her alanda.

S. 35 te ' olaylar bir takım "hayal" şeylerle gelişir.

Yine o sayfada On dokuzuncu yüzyıl oyunlarında... hemeh hemen yok olduklarını izleriz.(Bulunmadıklarını götürürüz, demek istiyor yazar).

Yine o sayfada 'Karşıt oyun kişisi.(antagonist) oysa kahramanın çatıştığı ve seyircinin yakın bulmadığı kimsedir.

S.43 te Tiyatro Ozanları..(Yazar bununla'tiyatroya şiiri getirenler' yani 'şiir unsurunu sokanlar-manzum tiyatro yazarlar değil-' demek istiyorsa böyle dememeliydi.

S. 50 de Şarkı söyleyip gemicilerin ö l ü m l e r i n i SAĞLARLAR.

S.52 de Oysa gerek tiyatro üzerine yazdığı denemelerle ve hiç olmasa, bir oyunu ile ondokuzuncu yüzyıl tiyatrosunu yatağına sokanlardan biri olan "ebbel'i hiç bir akıma sokmadan incelemek gerekir.

S.70 de 'Bir oyuncunun ramp ışıklarının karşısında koşut(paralel)bir durumu olması..' cümlesini 'bir oyuncunun ramp ışıklarında koşut durması' biçimini koymak daha kolay ve daha doğru olurdu.

S.77 de 'Brahm, Antoin ile karşılaştırınca daha psikolojiktir.

S.82 de 'oyuncular arasında artistik disiplin okmayışı.

S.87 de iki taraf tarafından denetlenmesi.

S.88 de imgelenimi

S.89 da duyarlılığına

S.92 de duygululuk

S.100 de dirimliliğin

S.105 te yirmi iki yaşında ikin matematik ve yunancadaki başarısızlığı ken kendin maddi imkânlar sağlayacak bir mesleği bırakmaya yetmiştir.

S.107 de Onu yüreklilikle korudu('neden' önce korudu' değil?)

S.120 de kızın aylık hastalığı

S.130 da incelemememiz

S.131 de yazarın bu oyunuyla başlayan ekonomisinin

S.140 da Strindberg gibi ekonomiktir Çehof ta.

S.142 de Bu soru bir çok incelemeleri uğraştırmıştır.

S.154 de zorunluluğun

S.164 de kadın U ş u k tipidir.

Yine aynı sayfada erkek ve kadın u ş a k l a r.

Çetrefillik adı altında verdiğimiz bu bölümde, yukarıda sıralanan örnekler bize yazarın üslubunda ne kadar özensiz olduğunu göstermektedir. Bütün bu şivesizlikler, tenafürler, yersiz kelimeler, gereksiz zorlamalar dile EGEMEN olmaktan ve yazarken yeteri kadar önem vermemekten doğmaktadır, bir bilim yapıtı için bu bağışlanmaz bir eksikliklerdir.

Oturmamış, anlamları kestirilemeyen kelimeler ve tîrimler.- Bunlara da yazarın kitabında sıklıkla raslanmaktadır. Şöyle ki:

S.48 de Dışavurumcu

S.55 te Bağnazlaşmış düşünceler

S.76 da Uyumsuzluk tiyatrosu. Yazar bunun karşılığını sayfa altındaki çıkmada Absurd Theater diye İngilizce olarak vermiş, okuyucunun aradığı işe bunun anlayabileceği gibi açıklanmış olmasıdır.

S.95 Fantazi. Bu kelimenin bizim dilimizde ve halkın ağzında büsbütün başka bir anlamda kullanıldığı bilinmektedir, onun için burada gitmez. Netekim yazar S.99 da bunun yerine hulyayı kullanıyor, bu da olmaz.

S.107 de Birinci sınıf varlık olmak isteyen çok az kimseye elvermiş bir şeydi.

S.134 te düşüncesi aydınsal bir inançtan çok...

S.135 te simgesel gelişim

S.139 ve 142 de içtenlikle. (neden içten değil?)

S.146 da ikincil

S.155 de insansı yönden

S.158 de Hauptmann'ın tartışmayı düşünmeyişi onun besleyici kişilerini de baş oyun kişileri kadar...

Çıkmalarda eksikler.- Bir bilim kitabında, kaynaklar verildiği vakit, aktarılan yerlerin bunların hangi sayfasında olduğu gösterilmek gerektir. Burada kaynak adları verilmiş, bunlardan aktarmalar yapılmış, ama, meraklı okuyucunun karşılaştırmasını mümkün kılacak sayfa numaraları birçok yerlerde verilmemiştir. Örnekler için bakınız: S.46, s.47, s.54, s.59, s.69, s.70, s.76, s.92, s.96, s.106, s.133 ve 134 teki çıkmalar.

Bundan başka yazar, örnek ~~niteliği~~ olarak verdiği parçaları tırnak içine aldığı halde bu çevirilerin kimin tarafından yapıldığını da kimi yerlerde belirtmemiştir.

Alacalık.- Yazarın dili alaca bir dildir. Kitap baştan başa bu alaca dille yazılmıştır. Yabancı ~~atı~~ dillerinden, Arapça ve Farsçadan alınmış birçok kelimeler kitabı doldurmuştur. Bunların yanında, çoğu kendisi tarafından ve yine çoğu yanlış olarak satırlara serpiştirilmiş bir yığın, yazarın kendine özel kelimeler vardır. Yukarıdaki bölümlerde görüldüğü üzere bunlar ya yanlış karşılıklardır, ya givesizliklerdir, ya da dile çok daha yatkın ve bugün dilde yaşamakta olan kelimelerin yerine, oturmamış bir takım yakıştırmalardır. Bunları örneklerini aşağıda vermeye çalışacağım:

Yabancı batı dillerinden alınanlar.-:

s.14. estetik, anormal, ekonomi.

s.21. anarşi

s.22. doktrin, mekanik, tipik.

s.23. anatomik, fizyolojik, ~~Etne~~ Grande Etre, laboratuvar, organ

s.24. botani, geometri

s.25. şok

s.26. biyografik

s.28. organik, tema, fizik, psikolojik

s.59. mistik

s.68. simultane

s.74. patetik

s.97. teknik

s.107. burs

s.116. senbolleştirmek, kriz

s.119. parodik, estetik, isteri

s.124. otorite

s.125. kampanya, otobiyografik

s.130. kadavra

s.135. şantaj

s.140. retorik

s.143. espri

s.153. doktriner

s.155. lüks eya

- s.156. fanatik
s.157. analitik
s.167. profil
Arapça ve Farsçadan olanlar:
s.21. zümre, fikir, küllî, kıl, ruh, istidat
s.22. hareket, yani, hattâ, tekrar, maddî, mahakkak, esas, zihin, sahne
s.23. zekâ, vücut, hayal, üslup, zeki, insan, hayat, ahlak, şehvet, halk
s.24. nufus, tehlike, rağmen
s.26. ırk
s.28. unsur
s.29. keşmekeş, insanlık
s.30. giriftleşmek
s.31. girift
s.35. hayal, nokta
s.36. kurban
s.39. huzursuz
s.40. felsefi, edebî
s.42. tarihî
s.43. ihtilal, hiss
s.67, kadar
s.69. izafî
s.73. tesbit
s.80. dünya
s.92. mulya
s.103 iştiha
s.105 maddî
s.107. kabul, an, kefare, kabiliyyet
s.122. izafet
s.124. cellad
s.125. hile, hücum, aleyhine, temsil, mutlaka, hakkıyla
s.128. heyecanlanmak, şahit, akli, nefret, ırk, müşahede
s.130. hakaret, huzur, masum, masraf, hesap
s.131. garip
s.134. bizzat, ziyaret, mahpus
s.135. vahşi, fahişelik, kibir, dürüst, zaten, batıl, itikat, âciz, malik
s.136. minnettarlık, mucize, tıb, ifada
s.137. ifade
s.138. metin, heyecan, rezil, hayret
s.147. umutvar
s.155. sefil, sefalet, mantık, eşya
s.156. tesbit etmek, beşerî
s.157. taraftar
s.158. fikir, sınıf
s.159. hizmet, tabii
s.164., mümkün, merhametsiz, şekil, erzak, şuh
s.165. kabile, rahip, mezar, cennet, ilah, şükür, hülâ, kabir, emir, daima.

Bu kelimeler kitabın içinde birkaç kez geçmektedir, burada yalnız geçtiği yerlerden bir tanesi gösterilmiştir.

Dizgi Yanlışları.- Kitaptaki dizgi yanlışlarına da ilişmek yerinde olur. bunların bir bölümünü kestirmek mümkünse de bir bölümünü anlamak güçtür. Bu dizgi yanlışlarının, hiç olmazsa ödül için Dil Kurumu'na gönderilen nushaların üzerinde yazarca düzeltilmesi beklenirdi.

S O N U Ç . -

a) Kitap, bir bilim yapıtının taşıması gereken niteliklerin bir çoğundan yoksundur.

b) Başka yerlerden şöylece çevirerek alınmış oluğunu gösteren şiir ve sızlıklara, türkçesizliklere kitabın hemen her satırında raslanmaktadır.

c) Üslup özenilmiş, emek görmüş değildir. Bir bilim yapıtında aranan oturmuş, yatkın bir dille yazılmamıştır. Yerle yersiz devrik cümlelere sık sık raslanmaktadır; kimi yerde ise uzun ve içinden çıkılmaz bir cümle yapısına saplanmıştır yazar. Bu yüzden kitabı rahat okumak, hattâ okumak çok güçleşmiştir.

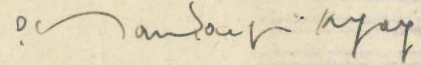
ç) Sağlam bir incelemenin sonunda yazılmış bir kitaba benzemiyor; ele aldığı konuyu, bu alanda yazılmış kaynaklardan faydalanmakla beraber, sindirmiş değildir. Bu kitap olsa olsa, bu konuyu, derine gitmeden, bize kuş-bakışı olarak vermektedir.

d) İçindekiler bakımından doyurucu değildir. Okuyucu merak ettiği birçok noktaların karşılığını bulamamaktadır.

Oy.-Bence bu kitap, hele dili bakımından, ödül alamaz. Böyle bir kitaba ödül vermek, dilin, hiç emek vermeden, herkesin üzerinde bildiği gibi kolayca ve keyfince oynayabileceği haysiyetsiz bir konu haline düşmesini 'mükâfatlandırmak' anlamına gelecek, ve, böyle üstün-körü dilcilik yapanları yüreklendiricektir.

Saygılarımla

7. Eylül 1964

Orhan Şaik Göksey

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 059-174